

KS. JANUSZ SZULIST

UMK TORUŃ

ORCID 0000-0002-0410-0565

KOMUNIJNA STRUKTURA KOŚCIOŁA W KATECHEZIE

Zgodnie z nauczaniem II Soboru Watykańskiego komunijność określa Kościół nie tylko w aspekcie formy, ale nade wszystko w odniesieniu do istoty doświadczenia religijnego jako osobowego spotkania Boga¹. Wspólnota jest możliwa na gruncie miłości, która najpełniej przyczynia się do realizacji powołania człowieka w kontekście planu zbawczego. Grupy tym bardziej wyrażają ducha wspólnoty, im bardziej stanowią jedność, będącą celem dążeń i określającą stopień doskonałości osoby ludzkiej². Doświadczenie wspólnoty funkcjonuje od początku istnienia Kościoła w zakresie realizacji jego fundamentalnych funkcji, takich jak dzieło katechizacji, co zauważył Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradendae*³. Jezus zobowiązał swoich uczniów do niesienia Dobrej Nowiny współczesnym sobie, a także kolejnym pokoleniom, napełniając w ten sposób świat Bożą nauką. Głoszenie Ewangelii w ramach katechezy należy interpretować jako budowanie Kościoła we wspólnocie, która przemienia świat według kryterium miłości⁴. Wspólnota Kościoła funkcjonująca w społecznościach, w których są obecne inne podmioty, przypomina o tak fundamentalnych wartościach, jak równość czy pietyzm wobec godności bliźniego. Arcybiskup Rino Fisichella we wstępie do *Dyrektorium o katechizacji* (2020), wydanego przez Papieską Radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, zwraca uwagę, iż dokument ten został ogłoszony w dniu wspomnienia św. Turybiusza de Mogrovejo (1538–1606)⁵. Ów święty, zasłużony dla ewangelizacji Ameryki Południowej, przypominał regułę pochodzącą od Tertuliana, iż „Chrystus jest prawdą, nie zwyczajem”. Ponadto walczył

¹ Por. Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 14 (cyt. dalej: DB); Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 24 (cyt. dalej: KDK).

² Por. tamże.

³ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1979, 1 (cyt. dalej: CT).

⁴ Por. tamże; Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2013, 164–165 (cyt. dalej: EG); P. Ochotny, *Źródła i formy przepowiadania Słowa Bożego*, „Warszawskie Studia Pastoralne UKSW”, nr 4 (33), 2016, s. 223.

⁵ Por. *Turybiusz de Mogrovejo*, <https://pch24.pl/turybiusz-z-mogrovejo/> (27.05.2023).

z wyzyskiem, jaki w ówczesnym okresie dziejowym konkwistadorzy stosowali wobec ludności tubylczej. Ewangelia jest orędziem wolności, skierowanym do ludzi. Słowa Chrystusa niosą wyzwolenie, podmiotowość będącą cechą jednostki, ale również wspólnot, w ramach których człowiek doświadcza swojego człowieczeństwa⁶. Przedmiotem analiz niniejszego artykułu jest komunijna natura Kościoła obecna w katechezie, realizowanej w różnych grupach społecznych. Materiał źródłowy stanowią dokumenty Kościoła dotyczące katechizacji, a także wybrane elementy nauczania II Soboru Watykańskiego.

1. Wzajemność relacji wspólnotowych

Relacja z Bogiem ma charakter dwukierunkowy. Autorzy *Dyrektorium o katechizacji* za punkt wyjścia obierają stwierdzenie, iż od początku stworzenia Bóg nie przestaje objawiać się rodzajowi ludzkiemu. W tejże kwestii nawiązują do nauczania św. Pawła, dla którego adresaci objawienia są jednocześnie wybranymi przez Boga do uczestnictwa w zbawieniu: „W Nim [tzn. w Chrystusie – J.S.] bowiem wybrał nas przed założeniem świata, abyśmy byli święci i nieskalani przed Jego obliczem. Z miłości przeznaczył nas dla siebie jako przybranych synów przez Jezusa Chrystusa, według postanowienia swej woli” (Ef 1, 4–5). Wybraństwo ma miejsce na gruncie miłości, determinując tym samym rysy więzi wspólnotowej co najmniej w kierunku od Stwórcy do stworzenia⁷. Objawianie się Boga trafia do człowieka jako istoty wolnej i rozumnej⁸. Naturalnym odruchem, w czym wyraża się również religijność wpisana w naturę jednostki, jest akt wiary⁹. Odpowiedź człowieka na treści objawione ma miejsce na gruncie zaufania, pogłębianego w trakcie katechezy. Skuteczność, a także jakość procesu nauczania ma swoją miarę w coraz pełniejszym utożsamieniu z Chrystusem¹⁰. Autorzy *Katechizmu Kościoła katolickiego*, opisując akt wiary osoby ludzkiej, akcentują, iż konsekwencją wiary w Boga jest słuchanie Boskiego orędzia, przyjmowanie w posłuszeństwie słów dających człowiekowi najdoskonalsze spełnienie. „Dla chrześcijanina wiara w Boga jest nieodłączna od wiary w Tego, którego On posłał, «Jego umiłowanego Syna», w którym całkowicie sobie upodobał; Bóg polecił nam, aby Go słuchać”¹¹. Odpowiedź w wierze

⁶ Por. R. Fisichella, *Wstęp*, w: Papiaska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, tłum. A. Soroko-Kulma, Jedność, Kielce 2020, s. 12.

⁷ Por. Papiaska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, tłum. A. Soroko-Kulma, Jedność, Kielce 2020, 11 (cyt. dalej: DK).

⁸ Por. J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie. Teologia prawd wiary*, t. IV, Bernardinum, Pelplin 1998, s. 255–256.

⁹ Por. W. Granat, *Personalistyczny charakter aktu wiary*, „Teologia w Polsce”, t. 10, nr 1 (2016), s. 253.

¹⁰ Por. DK 77.

¹¹ *Katechizm Kościoła katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009, 151 (cyt. dalej: KKK).

na Boże objawienie oznacza, by przeżywać coraz bardziej swoje człowieczeństwo ku pełniejszemu zrozumieniu, w czym jest pomocna tajemnica wcielenia bądź naśladowanie ziemskiego życia Jezusa¹². Osoba zyskuje możliwość poszerzenia zakresu swojej wolności, a także poznania, zgłębiając prawdę w najwyższy sposób istniejącą w Bogu¹³. Innymi słowy, człowiek odpowiadający na akt objawienia Boga odkrywa godność dziecka Bożego, będącą zupełnie nową jakością w stosunku do przyrodzonych władz jednostki.

Odpowiedź wiary ze strony człowieka dotyczy kilku kluczowych obszarów życia religijnego, nawiązujących do życia pierwotnego Kościoła, co akcentują autorzy *Dyrektorium o katechizacji*: „Trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach” (Dz 2, 42)¹⁴. Pierwszym obszarem wyrażającym aktywność człowieka jest liturgia. II Sobór Watykański w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* zwraca uwagę na liturgię jako na dzieło wspólnoty, w którym człowiek inspirowany Bożymi darami zmierza ku nieskończoności. Zgromadzenie liturgiczne nadaje doczesności inną jakość, za sprawą której w systemie wartościowania czy też oceny pojawiają się elementy nawiązujące do Boskiego życia¹⁵, podkreślające skończoność działań na ziemi i jednocześnie wiekiste trwanie dóbr pochodzących z miłości braterskiej¹⁶. Kościół, w którego centrum znajduje się Bóg, stanowi w ocenie Ojców Soborowych znak dla narodów, gdzie jedność – będąca wszak cechą wspólnoty – stanowi kryterium działania służące rzeczywistemu dobru osoby¹⁷. Kościół jako wspólnota realizuje swoją misję przede wszystkim podczas celebracji Mszy świętej, będąc jednocześnie wyraźnym znakiem dla świata. Benedykt XVI w swoim nauczaniu zwracał uwagę na wspólną eucharystyczną, budującą Kościół i określającą ścieżki poznania miłości Bożej: „Eucharystia to Chrystus, który nam się daje, budując nas nieustannie jako swoje ciało. Dlatego w silnym wzajemnym powiązaniu pomiędzy Eucharystią, która buduje Kościół, i samym Kościołem, który sprawuje Eucharystię, pierwotną przyczyną jest ta, która wyraża się w stwierdzeniu: Kościół może celebrować i adorować tajemnicę Chrystusa obecnego w Eucharystii właśnie dlatego, że sam Chrystus pierwszy mu się dał poprzez ofiarę Krzyża”¹⁸. Liturgia obecna w katechezie pogłębia

¹² Por. J. Buxakowski, *Jezus Chrystus – Osoba i Czyn. Teologia prawd wiary*, t. V, Bernardinum 2000, s. 131–132.

¹³ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2009, 1 (cyt. dalej: CV).

¹⁴ Por. DK 79.

¹⁵ Por. Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 2 (cyt. dalej: KL).

¹⁶ Por. Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2020, 91–92 (cyt. dalej: FT).

¹⁷ Por. KL 2.

¹⁸ Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2007, 14 (cyt. dalej: SC).

poczucie jedności poprzez wspólne składanie ofiary Bogu. Podczas uroczyscie sprawowanego kultu chrześcijanie stają się wrażliwi na Bożą obecność w Słowie oraz łaskach sakramentalnych¹⁹. Rok liturgiczny stanowi w tym układzie przypomnienie historii zbawczej, z którą uczniowie zaznajamiają się podczas lekcji, natomiast w Kościele w ramach celebracji owe dzieje zbawienia stają się elementem głęboko zinternalizowanym, a także praktycznym²⁰.

Kolejny obszar, w ramach którego człowiek udziela odpowiedzi na objawienie Boga, dzięki czemu owa relacja do Stwórcy zyskuje na intensywności, stanowi modlitwa. Wprawdzie Eucharystia jest jej formą, tym niemniej nie sposób pominąć roli modlitwy w czasie zajęć lekcyjnych lub w ognisku domowym, pogłębiającej poczucie wspólnotowości. Chrystus nauczył swoich uczniów modlitwy *Ojcze nasz*, co zostało odnotowane na kartach Pisma świętego (por. Mt 6, 9–15; Łk 11, 1–4)²¹. Socjalizacja religijna, stanowiąca element katechizacji, służy przysposobieniu przez uczniów treści modlitw, postaw wyrażających uwielbienie, dziękczynienie właściwe modlitwie, skierowanej przez człowieka ku Bogu²². Modlitwa określa jednak nie tylko indywidualną relację człowieka do Boga, ale nade wszystko posiada wymiar komunijny, na co zwrócili uwagę autorzy *Katechizmu Kościoła katolickiego*: „Życie modlitwy polega zatem na stałym trwaniu w obecności trzykroć świętego Boga i w komunii z Nim. Ta komunია życia jest zawsze możliwa, gdyż przez chrzest staliśmy się jedno z Chrystusem. Modlitwa jest o tyle chrześcijańska, o ile jest komunią z Chrystusem i rozszerza się w Kościele, który jest Jego Ciałem. Ma ona wymiary miłości Chrystusa”²³. Komunია modlitewna cechuje się dynamiką, na którą zwrócił uwagę Jan Paweł II w *Catechesi tradendae*. Papież przywołał w tym kontekście określenia obecne w listach św. Pawła Apostoła: „nowe życie” (Rz 6, 4), „nowe stworzenie” (2Kor 5, 17), „istnienie lub życie w Chrystusie” (2Kor 5, 17), „życie wieczne w Chrystusie” (Rz 6, 23)²⁴, dla których źródłem jest zawsze miłość Boża. Egzystencja ludzka inspirowana łaskami sakramentalnymi, przykładowo poprzez chrzest, wpisuje się w proces zmian w świecie²⁵. Katecheza obrazuje owe ewangeliczne przemiany, skłaniając jednocześnie jednostki do odpowiedzialności za świat poprzez budowanie pokoju lub podnoszenie poczucia sprawiedliwości w świecie. Działania społeczne – będące kultywowaniem porządku stworzenia – stanowią

¹⁹ Por. T. Herrmann, *Miłość braterska warunkiem doskonałej miłości Boga* (1J 4, 12), „Studia Theologica Varsaviensia”, 20 (1982), nr 2, s. 109; P. Mąkosa, *Zarys katechezy o sakramentach świętych*, w: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*, red. H. Słotwińska, Gaudium, Lublin 2007, s. 28.

²⁰ Por. DK 81–82.

²¹ Por. A. Magruk, *Modlitwa Pańska i jej miejsce w życiu liturgicznym prawosławia*, „Elpis”, 21, 2019, s. 88.

²² Por. DK 86.

²³ KKK 2565.

²⁴ Por. CT 29.

²⁵ Por. F. Drączkowski, *Sakramentologia patrystyczna w zarysie*, Bernardinum, Pelplin 2014, s. 26.

jednocześnie przejaw przymnażania życia w dobru, które posiada niezmienną wartość przed Bogiem, przekazaną pierwotnie w akcie stwórczym²⁶. Życie sakramentalne, w którym jest obecna modlitwa, posiada zatem znaczenie zarówno dla jakości więzi – kluczową treść ma w tym aspekcie nowy wymiar istnienia według św. Pawła – jak też dla przyjęcia hierarchii wartości, wyznaczającej obiektywny kierunek rozwoju duchowego człowieka²⁷.

Ostatnim obszarem, istotnym dla odpowiedzi człowieka na objawienie Boga, jest sfera sumienia. II Sobór Watykański w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* zwraca uwagę na ową władzę, według której człowiek odczytuje prawo Boże, będące fundamentem wspólnot ludzkich²⁸. W podobny sposób, co Sobór, znaczenie sumienia w procesie nauczania religii ukazują autorzy *Dyrektorium o katechizacji*: „Podobnie katechetyczne zadanie kształtowania do dobrego ewangelicznego życia niesie ze sobą chrześcijańskie kształtowanie sumienia, aby wierzący, wsłuchując się w wolę Ojca, prowadzony przez Ducha i zgodnie z prawem Chrystusa (por. Ga 6, 2), w każdych okolicznościach potrafił rozeznawać, co jest złem, którego należy unikać, a co pożądanym dobrem, i wcielał je w życie poprzez czynną miłość”²⁹. Dobrze uformowane sumienie interpretuje i przyjmuje Boże prawo, będące przecież elementem objawienia, jako inspirację ku czynieniu dobra³⁰. Coraz większa skala utożsamiania się z wolą Bożą czyni życie człowieka dojrzałym. Powiązanie czynienia dobra z naturalnymi uzdolnieniami osoby określa powołanie każdej jednostki w świecie³¹. W procesie uświadamiania tychże działań istotną rolę pełni katecheza³². Ważne jest również, iż w realizacji powołania chrześcijanie zmierzają ku Miłości w Bogu, a także są ze sobą powiązani więzami miłości, która czyni ich doskonalszymi, to jest piękniejszymi w perspektywie dóbr zbawczych³³. Dokumenty Kościoła wskazują na interpretację kształtowania postaw moralnych jako odpowiedź człowieka na Bożą naukę, gdzie jedną z przestrzeni wymiany wyznacza katechizacja³⁴.

²⁶ Por. T. Herrmann, dz. cyt., s. 109.

²⁷ Por. CT 29.

²⁸ Por. KDK 16.

²⁹ DK 84.

³⁰ Por. J. Szulist, *Prawo naturalne w nauczaniu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, Bernardinum, Pelplin 2021, s. 30–31.

³¹ Por. DK 84.

³² Por. W. Cichosz, *Ku pełni człowieczeństwa. Gdyński „Katolik” 1992–2012*, Bernardinum, Pelplin 2012, s. 164–165.

³³ Por. DK 85.

³⁴ Por. J. Charytański, *Katecheza sakramentalna w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”. Wskazania dla polskiej katechezy*, „Szczecińskie Studia Kościelne”, 6 (1995), s. 82–83.

2. Środowiska grupowe miejscem doświadczenia wspólnotowości

Kategoria grupy jest jednym z zasadniczych terminów socjologii, w wysokim stopniu skorelowanym z procesami socjalizacji jako formowania człowieka do życia w społeczeństwie³⁵. W określeniu specyfiki grup kluczowy element stanowią jednostki, a także cel przyświecający działaniu, komunikowaniu i innym przejawom aktywności osób w grupach³⁶. Działalność grupowa przyczynia się do pogłębiania tożsamości, w ramach której człowiek wyraża swoje indywidualne stany, ale także jest konfrontowany z treściami pochodzącymi z zewnątrz, będącymi składowymi kultury, religii, systemów politycznych, gospodarczych i innych³⁷. Definiując pojęcie grupy, Piotr Sztompka zwraca uwagę na fakt, iż w jej przestrzeni zachodzi więź obiektywna, subiektywna i behawioralna³⁸.

Zagadnienie istnienia grup społecznych znajduje zastosowanie w procesie katechizacji, w którym jest pogłębiane poczucie wspólnotowości. Przekazywanie treści wiary, czy też kształtowanie postaw religijnych, wywodzi się od relacji człowieka do Boga, zyskując w dalszej kolejności na dynamice zawartej w przekazie ewangelicznym³⁹, skłaniającym do autentycznego braterstwa jako działania typowo ludzkiego, prawdziwie humanizującego rzeczywistość stworzoną. „Forma wspólnotowa widoczna jest także w dynamice grupy, która jest konkretnym miejscem, poprzez które przeżywane są «nowe relacje stworzone przez Jezusa Chrystusa», mogące «zamienić się w prawdziwe doświadczenie braterstwa». Troska o relacje w grupie ma znaczenie pedagogiczne – rozwija poczucie przynależności do Kościoła i wspomaga we wzrastaniu w wierze”⁴⁰. Katecheza służy przekazywaniu treści i kształtowaniu postaw w określonych środowiskach społecznych, dla których punktem odniesienia jest nauczanie Kościoła oraz wspólnota uczniów Chrystusa, znajdujących się w obopólnej relacji z Bogiem. Konkretnymi środowiskami w tymże aspekcie są rodzina oraz szkoła.

Status grupy posiada wspólnota rodzinna, w ramach której – co akcentują autorzy *Dyrektorium* – rozwijana jest zażyłość z Chrystusem, w sensie wypełniania nakazu misyjnego. Jan Paweł II w *Liście do rodzin* (1994) określa celowość istnienia rodziny nie tylko w odniesieniu do funkcji prokreacyjnej, ale także w stosunku do zadań socjalizacyjno-wychowawczych tejże wspólnoty. W istocie wychowanie jest w opinii Papieża „obustronnym obdarzeniem się człowieczeństwem”⁴¹. Relacje wewnątrz rodziny mają zatem charakter ludzki, co winno rzutować na szersze kręgi

³⁵ Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008, s. 187–188.

³⁶ Por. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007, s. 179–180.

³⁷ Por. B. Szacka, dz. cyt., s. 201–202.

³⁸ Por. P. Sztompka, dz. cyt., s. 196.

³⁹ Por. H. Wrońska, *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne. Studium pastoralno-katechetyczne*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2007, s. 12–13.

⁴⁰ DK 218.

⁴¹ Por. Jan Paweł II, *List do rodzin*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1994, 16 (cyt. dalej: LdR).

społeczne⁴². W rozwijaniu człowieczeństwa rodziców, a także dzieci – jako owocu miłości rodzicielskiej – zarówno matka, jak i ojciec realizują właściwe sobie powołanie, czyli macierzyństwo oraz ojcostwo⁴³. Wzorem macierzyństwa jest Maryja, która jako Pokorna Służebnica przyjmuje słowo Boże. Maryja jest w stosunku do swojego Syna – Jezusa Chrystusa – uczennicą, która przy wsparciu Bożych łask wypełnia zadania zlecone jej przez Boga, zawsze z otwartym sercem oraz w bojaźni przed Bogiem⁴⁴. Wzorem ojcostwa jest oczywiście sam Bóg, co precyzują autorzy *Katechizmu Kościoła katolickiego*⁴⁵. Natomiast w wymiarze doczesnym punkt odniesienia dla realizacji powołania ojcowskiego stanowi św. Józef, czemu wyraz dał Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Redemptoris Custos*. Święty Józef jest zatem wzorem apostołstwa, życia kontemplacyjnego, człowieka pracy zanurzonego w misterium zbawczym Chrystusa⁴⁶. Autorzy *Dyrektorium o katechizacji* w odniesieniu do misji mężczyzn będących ojcami akcentują postawę entuzjazmu, wyobraźni, nadziei i odpowiedzialności⁴⁷. Katechizacja w rodzinie posiada szczególny charakter, na co zwrócił uwagę Jan Paweł II w *Catechesi tradendae*, a także we wspomnianym już *Liście do rodzin*⁴⁸, z uwagi na swoją naturalność stosunków, a także z uwagi na pierwotny charakter oddziaływania. Rodzice mają okazję przekazywać naukę ewangeliczną w duchu wiary od początku życia człowieka, która to wiara jest przecież darem Boga. Rodzice to pierwsi wychowawcy, a także katecheci dla swoich dzieci⁴⁹. Należy również pamiętać, iż wartości i zasady krzewione w środowisku rodzinnym bywają często niezwerbalizowane⁵⁰. Czuła obecność rodziców, bezinteresowność w gotowości służenia dzieciom stanowią zarzewie dla

⁴² Por. H. Pilarczyk, *Rodzina a wartości moralne. Miejsce ich nauczania, weryfikacji i realizacji*, „Teologia i Moralność”, nr 2 (16), 2014, s. 57.

⁴³ Por. tamże, s. 60.

⁴⁴ Por. DK 127.

⁴⁵ Por. KKK 232–267.

⁴⁶ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Redemptoris custos*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1989, 32 (cyt. dalej: RC).

Jan Paweł II w kontekście nauczania II Soboru Watykańskiego w następujący sposób określił posłannictwo św. Józefa w świecie: „Sobór Watykański II na nowo uwrażliwił wszystkich na «wielkie sprawy Boże», na tę «ekonomię zbawczej tajemnicy», w której Józef w sposób szczególny uczestniczył. Polecając się przeto opiece tego, któremu Bóg sam «powierzył straż nad swymi najcenniejszymi i największymi skarbami», równocześnie uczymy się od niego służyć «zbawczej ekonomii». Niech św. Józef stanie się dla wszystkich szczególnym nauczycielem uczestnictwa w mesjańskiej misji Chrystusa, która jest w Kościele udziałem każdego i wszystkich: małżonków i rodziców, ludzi żyjących z pracy rąk czy też z jakiegokolwiek innej pracy, osób powołanych do życia kontemplacyjnego, jak i do apostołstwa”. Tamże.

⁴⁷ Por. DK 129.

⁴⁸ Por. CT 68.

⁴⁹ Por. LdR 16.

⁵⁰ Por. K. Chałas, *Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom podstawą budowania szkoły jako wspólnoty pracy, życia i służby*, „Prima Educatione”, t. 2, 2018, s. 16–17.

tak kluczowych zasad życia społecznego, jak solidarność, dobro wspólne i inne⁵¹. Naturalność wspólnoty rodzinnej, będącej przecież grupą pierwotną dla człowieka, sprawia, iż ogół doświadczeń z dzieciństwa stanowi komplementarną całość: materia, duch, religijność, świeckość itd. Katechizacja w rodzinie odgrywa zatem ważną rolę w przezwyciężaniu takich trendów, jak laicyzacja, niesprawiedliwe podziały, wyzysk, które wyrażają niesprawiedliwość i konfliktowość środowiska społecznego⁵². Spójność postaw rodzicielskich wpływa na harmonijny, integralny rozwój osobowości nie tylko dzieci i młodzieży, ale również w późniejszych fazach życia jednostki⁵³. Rodziny przy zachowaniu jedności nie powinny zamykać się w sobie. W nauczaniu Kościoła jest formułowany postulat współpracy wspólnot rodzinnych z innymi podmiotami podejmującymi się wychowania i edukacji, mając na uwadze dobro wychowanków lub uczniów, ale także wychowawców bądź nauczycieli. Oprócz szkoły owe funkcje pełni również Kościół, placówki kultury i inne podmioty bezpośrednio zaangażowane w kształtowanie dobra wspólnego społeczności⁵⁴.

Środowisko szkolne wyznacza kolejny obszar doświadczania przez uczniów wspólnotowości jako sposobu humanizacji relacji społecznych, w ramach którego funkcjonuje katecheza. Jak stwierdza dość bezpośrednio ks. Wojciech Cichosz, „działalność dydaktyczno-wychowawcza w naturalny sposób jest wpisana w posłannictwo misyjne Kościoła”⁵⁵. Zaangażowanie struktur Kościoła komunikujących naukę Bożą w świecie dokonuje się przy współpracy z rodzinami, a także instytucjami, gdzie swoistego rodzaju punktem odniesienia jest dobro wspólne. Katecheza w szkole służy przekazywaniu systemu wartościowania, niezbędnego dla formowania solidarnych więzi, prawdziwie jednoczących obywateli oraz zapewniających poczucie bezpieczeństwa⁵⁶. Pogłębianie ducha wspólnotowości zachodzi odmiennie w szkołach katolickich oraz szkołach świeckich, czemu wyraz dają dokumenty Kościoła. Szkoły katolickie spełniają swoją misję edukacyjną, nawiązując w swoim posłannictwie bezpośrednio do osoby i nauczania Jezusa⁵⁷. Zasady życia chrześcijańskiego spajają tutaj w całość oddziaływanie placówki oświatowej na środowisko społeczne, przyjmując zawsze priorytetowość osoby, czyli postulaty personalizmu⁵⁸. II Sobór Watykański wskazał na wkład szkół katolickich w budowanie prawdziwych wspólnot ludzkich, będących korzystnym środowiskiem dla urzeczywistniania planów zbawczych: „(...) szkoła katolicka, dopóki okazuje należną otwartość na

⁵¹ Por. LdR 16.

⁵² Por. CT 68.

⁵³ Por. H. Pilarczyk, dz. cyt., s. 57–58.

⁵⁴ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981, 43–44 (cyt. dalej: FC).

⁵⁵ Por. W. Cichosz, *Ku pełni człowieczeństwa*, dz. cyt., s. 13.

⁵⁶ Por. K. Chałas, dz. cyt., s. 14.

⁵⁷ Por. CT 69.

⁵⁸ Por. P.T. Goliszek, *Personalistyczny wymiar katechezy*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 404.

potrzeby aktualnego czasu, wychowuje swoich uczniów do skutecznego pomnażania dobra dla społeczności ludzkiej i przygotowuje ich do służby w rozszerzaniu królestwa Bożego, aby przez wzorowe i apostołskie życie stali się jakby zbawczym zaczątkiem wspólnoty ludzkiej”⁵⁹. Obecność szkół katolickich w środowisku lokalnym jest nieodłącznie związana z postawą dialogiczną, gdzie otwartość ewangeliczna służy wspólnemu podejmowaniu z innymi instytucjami wyzwań wychowawczych, służących formowaniu odpowiedzialnych obywateli, którzy w swojej perspektywie działania uwzględniają również dobra duchowe⁶⁰. Wyzwaniem dla współczesnego świata w aspekcie edukacji religijnej są szkoły świeckie. Proces kształcenia w tego typu placówkach nie powinien w żadnej sytuacji nasilać tendencji laicyzujących. Należy natomiast – przy zachowaniu autonomii rzeczywistości ziemskiej – stwarzać dzieciom, młodzieży, a także rodzicom przestrzeń dla wolności religijnej. Sfera świecka i religijna w szkole winny uznawać właściwe sobie kompetencje, przyjmując za punkt dobro danej wspólnoty, a właściwie pogłębianie poczucia wspólnotowości⁶¹. Z uwagi na fakt, iż kształcenie w szkołach ma miejsce nie tylko podczas lekcji, *per analogiam* istnieje również konieczność organizowania zajęć pozaszkolnych, wypoczynku, integracji itd. z zachowaniem szacunku zarówno dla dziedzin świeckich, jak też z gwarancją możliwości swobodnego wyrażania kultu, wskazującego na nadprzyrodzoną jedność człowieka z Bogiem⁶².

Wspólnotowość właściwa katechezie skutecznie chroni przed redukcjonistycznymi koncepcjami społeczeństwa, a także umożliwia zachowanie celu, jakim jest jedność. Wizja komplementarnej wspólnoty obecna w katechezie dowodzi, jak bardzo fragmentaryczne są ideologie marksistowskie czy liberalizm skoncentrowany wokół zysku i maksymalizacji konsumpcji. Wspólnota wynikająca z naturalnych uzdolnień człowieka jako osoby wyznacza jednocześnie kierunek reform (również w sferze edukacji), permanentnie poszerzając poczucie podmiotowości przy realizacji celu, jakim jest nieskażony ideologicznie pokój społeczny⁶³. Katecheza, nieodłącznie związana z młodym pokoleniem, wzbudza głębokie przekonanie o istnieniu sfery duchowej, czy wręcz eschatologicznego dopełnienia rzeczywistości ziemskiej, co może okazać się dodatkowym motorem przemian społecznych, przyjmując za punkt odniesienia rzeczywiste i holistyczne dobro człowieka.

⁵⁹ Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 8 (cyt. dalej: DWCh).

⁶⁰ Por. W. Cichosz, *Ku pełni człowieczeństwa*, dz. cyt., s. 14–15.

⁶¹ Por. CT 69.

⁶² Por. tamże.

⁶³ Por. W. Cichosz, *Możliwości dialogu wychowania chrześcijańskiego ze współczesną edukacją polską*, Bernardinum, Pelplin 2013, s. 318–320.

Podsumowanie

Kościół stanowi wspólnotę osób, skoncentrowaną wokół Jezusa Chrystusa. Głównym zadaniem Kościoła w świecie jest głoszenie orędzia ewangelicznego, w ramach którego jest podejmowane dzieło katechizacji. Katecheza odwołuje się do doświadczenia wspólnoty, której geneza jest związana z miłością Boga do rodzaju ludzkiego. W nauczaniu Kościoła, zawartym m.in. w *Dyrektorium o katechizacji*, więź właściwa wspólnocie ma charakter wzajemny w znaczeniu, iż Bóg objawia swoją wolę, natomiast człowiek odczytuje w wierze Boskie orędzie, podejmując się dzieła przemiany świata oraz czyniąc na ziemi zaczątek królestwa Bożego. Zdolność do odpowiedzi, będącą wyrazem wzajemności – oczywiście w powiązaniu z edukacją katechetyczną – dotyczy trzech obszarów. Pierwszy taki obszar stanowi liturgia. Służba Bogu jest odpowiedzią człowieka na zaproszenie do partycypowania w nadprzyrodzonym życiu. Czynności kultyczne przenikają codzienność jednostki, ukierunkowując przy tym osobę na wartości duchowe, nadające ziemskim działaniom nową jakość. Kult eucharystyczny stanowi centrum życia Kościoła. Człowiek jest przygotowywany do doświadczenia Bożej obecności w Słowie i łaskach poprzez katechezę, dzięki czemu zacieśnia się jeszcze bardziej jedność stworzenia ze Stwórcą. Kolejny obszar, w ramach którego człowiek udziela odpowiedzi Bogu, stanowi modlitwa. Komunia modlitewna jest trwale wpisana w katechezę. Podczas lekcji religii ma miejsce modlitwa. Ponadto katecheci przygotowują uczniów do coraz dojrzszej modlitwy, kształtując coraz doskonalsze więzi. W świadomej i intensywnej relacji z Bogiem chrześcijanin doświadcza nowego życia dziecka Bożego, co stanowi zadanie Kościoła od czasów apostołskich. Trzecim obszarem odpowiedzi człowieka na treści objawienia jest sumienie. Aprobując wolę Bożą, człowiek przyjmuje Boga „w głębi swojego serca”. Formowanie sumienia, do czego zachęca Kościół, dokonuje się nie w izolacji, ale w braterskich relacjach z Bogiem i bliźnimi. Komunijność jako przymiot struktur Kościoła jest doświadczana w miejscu realizacji katechezy. Dotyczy to dwóch konkretnych środowisk, jakimi są rodzina oraz szkoła. Wspólnota rodzinna ma charakter pierwotny. Doświadczając socjalizacji w środowisku rodzinnym, dzieci i młodzież otrzymują zręby wartości niezbędnych do odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie. Wyznacznikiem owego funkcjonowania jest dobro wspólne jako cel, obejmujące sferę materialną i duchową, będącą przedmiotem nauki ewangelicznej. Macierzyństwo i ojcostwo, dla których wzorem jest postać Maryi i św. Józefa, wyrażają postawy ofiarności, niezbędne w procesie humanizowania środowiska społecznego. Natomiast szkoła winna być miejscem integralnego rozwoju. Wspólnoty stanowią optymalne środowisko dla współdziałania sfery religijnej i świeckiej, przy zachowaniu nienaruszalnego charakteru godności osobowej i praw człowieka. Kształtowanie komplementarnych wspólnot stanowi skuteczne antidotum przeciwko wszelkiego rodzaju redukcjonistycznym koncepcjom społeczeństwa.

Streszczenie

Artykuł prezentuje komunijny charakter Kościoła w katechezie. Punktem wyjścia dla analiz jest przywołanie soborowej koncepcji Kościoła jako wspólnoty, nawiązującej do tradycji ewangelicznej. Kościół jako wspólnota warunkuje rozwój, przy zachowaniu niezmiennych principów personalizmu. Zasadniczą cechą relacji wspólnotowych w ujęciu teologicznym jest wzajemność. Bóg objawia się człowiekowi, natomiast osoba ludzka odpowiada w wierze na Bożą obecność. Przedmiotem katechezy jest zarówno Tradycja, jak też formowanie właściwych postaw wiernych we wspólnocie. Wzajemność relacji pomiędzy Bogiem a człowiekiem zachodzi w obszarze liturgii, modlitwy oraz sumienia. Osoba, przyjmując Bożą naukę, rozwija swoje człowieczeństwo. Komunijne struktury Kościoła są doświadczane w środowiskach grupowych, pośród których wymienia się rodzinę i szkołę. Rodzina jest miejscem socjalizacji pierwotnej, gdzie człowiek zaznajamia się z wartościami i zasadami, koniecznymi dla późniejszego utożsamienia z orędziem ewangelicznym, będącym przedmiotem katechezy. W rodzinie jest realizowana socjalizacja pierwotna. Środowisko szkolne służy realizacji integralnego rozwoju, gdzie winny współdziałać sfery religijna i świecka. Nauka Boża stanowi barierę przed redukcjonistycznymi koncepcjami społeczeństwa. Wspólnoty warunkują komplementarność doświadczeń i przemian. Teksty źródłowe artykułu obejmują nauczanie Kościoła dotyczące katechezy oraz wspólnotowości.

Słowa kluczowe: katecheza, Kościół, rodzina, szkoła, liturgia, wspólnota, sumienie, modlitwa.

Summary

COMMUNION STRUCTURE OF THE CHURCH IN CATECHESIS

The article presents the communion nature of the Church in catechesis. The starting point for the analyses is recapitulation of the conciliar concept of the Church as a community that refers to the evangelical tradition. The Church as a community conditions development, while maintaining the unchanging principals of personalism. An essential feature of community relationships in theological terms is reciprocity. God reveals himself to man; man in turn responds in faith to God's presence. The subject of catechesis is both Tradition and the formation of the right attitudes of the faithful in the community. The reciprocal relationship between God and man takes place in the areas of liturgy, prayer and conscience. When an individual accepts God's teaching, his or her humanity is developed. The communal structures of the Church are experienced in group settings, such as family and school. The family is the place of primary socialisation, where man becomes familiar with the values and principles necessary for later identification with the Gospel message that is the subject of catechesis. Primary socialisation is carried out in the family. School environment, supported by the religious and secular spheres, serves integral development. God's teaching is a barrier against reductionist conceptions of society. Communities condition complementarity of experiences and transformations. The article's source texts include the Church's teaching on catechesis and community.

Keywords: catechesis, Church, family, school, liturgy, community, conscience, prayer.

Riassunto

STRUTTURA DI COMUNIONE DELLA CHIESA NELLA CATECHESI

L'articolo presenta la natura comunionale della Chiesa nella catechesi. Il punto di partenza delle analisi è la ricapitolazione del concetto conciliare di Chiesa come comunità che fa riferimento alla tradizione evangelica. La Chiesa come comunità condiziona lo sviluppo, pur mantenendo i principi immutabili del personalismo. Una caratteristica essenziale delle relazioni comunitarie in termini teologici è la reciprocità. Dio si rivela all'uomo; l'uomo a sua volta risponde con fede alla presenza di Dio. L'oggetto della catechesi è sia la Tradizione che la formazione dei giusti atteggiamenti dei fedeli nella comunità. La relazione reciproca tra Dio e l'uomo si svolge negli ambiti della liturgia, della preghiera e della coscienza. Quando un individuo accetta l'insegnamento di Dio, la sua umanità si sviluppa. Le strutture comunitarie della Chiesa sono vissute in contesti di gruppo, come la famiglia e la scuola. La famiglia è il luogo della socializzazione primaria, dove l'uomo acquisisce i valori e i principi necessari per la successiva identificazione con il messaggio evangelico, oggetto della catechesi. Le comunità condizionano la complementarietà delle esperienze e delle trasformazioni. I testi di partenza dell'articolo includono l'insegnamento della Chiesa sulla catechesi e sulla comunità.

Parole chiave: catechesi, Chiesa, famiglia, scuola, liturgia, comunità, coscienza, preghiera.

Bibliografia

- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2007.
- Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2009.
- Buxakowski J., *Jezus Chrystus – Osoba i Czyn. Teologia prawd wiary*, t. V, Bernardinum 2000.
- Buxakowski J., *Stwórca i stworzenie. Teologia prawd wiary*, t. IV, Bernardinum, Pelplin 1998.
- Chałas K., *Edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom podstawą budowania szkoły jako wspólnoty pracy, życia i służby*, „Prima Educatione”, t. 2, 2018, s. 11–22.
- Charytański J., *Katecheza sakramentalna w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”*. Wskazania dla polskiej katechezy, „Szczecińskie Studia Kościelne”, 6 (1995), s. 77–83.
- Cichosz W., *Ku pełni człowieczeństwa. Gdyński „Katolik” 1992–2012*, Bernardinum, Pelplin 2012.
- Cichosz W., *Możliwości dialogu wychowania chrześcijańskiego ze współczesną edukacją polską*, Bernardinum, Pelplin 2013.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 314–326.
- Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 236–260.
- Drączkowski F., *Sakramentologia patrystyczna w zarysie*, Bernardinum, Pelplin 2014.
- Fisichella R., *Wstęp*, w: Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, tłum. A. Soroko-Kulma, Jedność, Kielce 2020, s. 7–13.

- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2013.
- Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2020.
- Goliszek P.T., *Personalistyczny wymiar katechezy*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016.
- Granat W., *Personalistyczny charakter aktu wiary*, „Teologia w Polsce”, t. 10, nr 1 (2016), s. 249–258.
- Herrmann T., *Miłość braterska warunkiem doskonałej miłości Boga (1J 4, 12)*, „Studia Theologica Varsaviensia”, 20 (1982), nr 2, s. 105–116.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1979.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Redemptoris custos*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1989.
- Jan Paweł II, *List do rodzin*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1994.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526–606.
- Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 48–80.
- Magruk A., *Modlitwa Pańska i jej miejsce w życiu liturgicznym prawosławia*, „Elpis”, 21, 2019, s. 87–92.
- Mąkosa P., *Zarys katechezy o sakramentach świętych*, w: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*, red. H. Słotwińska, Gaudium, Lublin 2007, s. 27–41.
- Ochotny P., *Źródła i formy przepowiadania Słowa Bożego*, „Warszawskie Studia Pastoralne UKSW”, nr 4 (33), 2016, s. 215–231.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, tłum. A. Soroko-Kulma, Jedność, Kielce 2020.
- Pilarczyk H., *Rodzina a wartości moralne. Miejsce ich nauczania, weryfikacji i realizacji*, „Teologia i Moralność”, nr 2 (16), 2014, s. 51–63.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2007.
- Szulist J., *Prawo naturalne w nauczaniu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, Bernardinum, Pelplin 2021.
- Turybiusz de Mogrovejo, <https://pch24.pl/turybiusz-z-mogrovejo/> (27.05.2023).
- Wrońska H., *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne. Studium pastoralno-katechetyczne*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2007.

O autorze

ks. Janusz SZULIST – profesor nauk teologicznych, profesor na Wydziale Teologicznym w Katedrze Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego, redaktor naczelny „Studiów Pelplińskich”, kierownik Pelplińskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego.